

НОВІ ДОКУМЕНТИ ТА МАТЕРІАЛИ ПЕРІОДУ ГЕТЬМАНУВАННЯ І. МАЗЕПИ ТА П. ОРЛИКА

2008 року виповнюється 300 років від початку повстання на чолі з гетьманом Іваном Мазепою. Природно, що посилюється зацікавлення і самим Іваном Мазепою, і його сподвижниками, передусім Пилипом Орликом та Костем Гордієнком, і мазепинською добою загалом, тим більше, що до 1991 р. ця проблематика перебувала під негласною забороною з боку імперської влади. За останні 20 років в українській історичній науці чимало зроблено, видано два томи універсалів Мазепи і том його листування, однак і досі ще залишаються «білі плями», викликані насамперед браком або недослідженістю джерел. Тому автор ставить скромне завдання розширити хоча б трохи джерельну базу мазепознавства і вводить до наукового обігу 11 документів, пов'язаних з іменами Мазепи, Орлика та їхньою добою.

Наведені нижче документи мають різне походження. Перший блок (№№ 1–2, 4–6) становлять польськомовні рукописні газети 1695–1710 рр. («новини», «авізи» тощо, як їх тоді називали). Вони були виявлені нами у Архіві Головному Актів Давніх у Варшаві (далі – АГАД) і вперше вводяться до наукового обігу. Ці газети писалися переважно в українських містах, зазвичай це витяги з інформаційних листів польських шляхтичів, якими компетентні особи у Речі Посполитій ставилися до відома про важливі події військово-політичного характеру. У першій з цих газет розповідається про азовсько-дніпровські походи російської та української армій, зокрема відзначається участь Мазепи у поході проти Кримського ханства 1695 року. У другій стисло повідомляється про російсько-шведське протистояння в Білорусі 1708 року. Наступні три газети стосуються вже бендерського періоду діяльності Пилипа Орлика та шведського короля Карла XII, тут йдеться і про збройні сутички у Північному Причорномор'ї, які вели між собою війська ворогуючих коаліцій. Цікавою є звістка про те, що новий великий візир Османської імперії (Ахмед Болтаджи паша), був черкеського походження, він «був узятий в полон малим хлопцем з Черкесії».

Бендерського періоду діяльності Пилипа Орлика стосуються ще три документи (№№ 8–9, 11), які зберігаються у козацькому відділі фонду «Архів коронний у Варшаві» АГАД. Вони вже друкувались нами в польськомовному оригіналі¹, але враховуючи їх значення і те, що вони побачили світло у

¹ Мицик Ю.А. «Козацький відділ» фонду «архів коронний у Варшаві» АГАД // Історія і особистість історика. – Дніпропетровськ, 2004. – С. 55–96.

малодоступному виданні, ми подаємо тут переклад цих текстів українською мовою. Це – два листи самого Орлика і лист кримського хана Девлет-Гірея.

Ще два документи (№№ 3, 10) були передані у вигляді ксерокопій з ЦДІА України у Києві до Музею гетьманства (Київ) і там були нами скопійовані. Один з них (лист кошового отамана К. Гордієнка до Карла XII) стосується передодня Полтавської битви, контактів Гордієнка з Орликом, висвітлює і малознані події боротьби за Царичанку (сотенне містечко Полтавського полку на березі р. Орелі) і Соколку. Другий є оборонним універсалом П. Орлика шляхтичу Роговському на маєтність Іваньківці.

Четвертий блок становить лише один документ, який походить зі збірника копій документів XVI–XVIII ст. Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря у Києві¹. Цей збірник непогано описаний², нами видано ряд документів з його складу³ і взагалі ми плануємо видати 2008 року весь його зміст. Цього разу ми подаємо лише один документ (судове рішення), щодо греблі в с. Боденьки Козелецької сотні Київського полку. Документ важливий тим, що висвітлює роль матері гетьмана Мазепи і його племінниці Мар'яни Вітославської у судових процесах довкола низки спірних маєтностей. Він завершує собою серію документів з вищезгаданого збірника, які згадують матір Мазепи і його племінницю, котрі в чернецтві мали однакове ім'я (Марія-Магдалина) і керували одними й тими ж жіночими монастирями (Києво-Печерським та Флорівським у Києві)⁴. Цей документ чітко засвідчує, що 1712 року матері Мазепи вже не було в живих, хоча й досі залишається відкритим питання про рік її смерті.

¹ Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. – Інститут рукописів. – № 535 П. /1763.

² Сохань С. В. «Книга-архів» як джерело вивчення документальної спадщини київських монастирів: археографічний та книгознавчий аспекти // Рукописна і книжкова спадщина. – К., 2007. – Вип. 12. – С. 210–220.

³ Див. наприклад: Мицик Ю. А. Деякі універсали польських королів середини XVII ст. у зібранні Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського // Рукописна і книжкова спадщина. – К., 2007. – Вип. 12. – С. 265–276; Мицик Ю. А. Універсали гетьмана Івана Мазепи Свято-Михайлівському Золотоверхому монастирю у Києві // Сіверянський літопис. – 2002. – № – С. 18–31.

⁴ Мицик Ю. З документів до історії Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря у Києві XVII–XVIII ст. // Сіверянський літопис. – 2007. – № 5. – С. 28–43.

* * *

№ 1

1695, травня 17. – Варшава. – Газета – «новина».

«W Warszawie d. 17 maij 1695.

Tydzień terazniejszy jest insignis, tą wiadomością, że rezydent carów moskiewskich oddał k. j. mci hramote wczora, w której kontenta są takie, że posyłają z hetmanami swemi mnogie wojska na odbieranie Ozowa, forticy tureckiej, nad Dnieprem, a drugie z Szeremetem i Mazepą, hetmanem kozackim, na Krym; potrzebują oraz, aby w ten że czas k. mci przeciwko Białogrodzkiej ordzie i wojskom tureckim przemishi czynić, tudzież cesarza jeo mści i Rzeczpospolitą Wenecko zagradzał, żeby w ten że czas wedle traktatów powinności swojej przeciwko nieprzyjacielowi spolnemu czynili dywersią. Prosił tenże rezydent i o rozgwor, jakoż zaraz po audientiej w Wilanowie był naznaczony, na którym ledwie nie słowe w słowo jeden repetyt, co w hramocie wzięto ad referendum króla j. mci, który interym będąc się w takich conjuncturach Rzptej naszej, co odpisać carom, ponieważ pro conditione przydali, a żeby k. j. mc. dawał znać, gdzie i kiedy i na jaką impreze wojska swoje wyprowadzać będzie, trzeba by tu teraz, żeby ci poradzili, którzy na sejmie żadnego postanowienia dobrego widzieć nie chcieli. Biskupstwo Chełmińskie podpisane tandem j. mc. biskupowi chełmińskiemu. Ze Lwowa piszą, że j. mc. pan Brant trzydzieści turków koło Kamieńca zarwawszy, posłał do j. mci pana hetmana, a ztamtąd do k. j. mci. ksdza b[isku]pa płockiego już tu in momemta wyglądają, bo się odezwał przed kilka dni z Berlina d. 7 prtivis k. ich mści, zdrowie z łaski Bożej rezydują Wilanowie, królewicz na sejmie jeszcze na zamku dla słabości zdrowia swego, które się już znacznie poprawuje».

(АГАД. – Ф. «Архів Радзивилів». – Відділ II. – Суплементум. – № 670).

№ 2

1708, вересня 12. – Львів. – Газета – «новина».

«Z Lwowa d. 12 7bris 1708.

[...]. Na Podolu wielka szarańca companis, przeciężko szkody tak wiekszej nie poczyniła, kontentując się też trawą. Car moskiewski w obozie pod Horkami wygląda generała Baura we 30 (000) nadciągającego. Król j. mśc szwedzki w Mohyłowie, czeka także na generała Lewenhaupta...»

(АГАД. – Ф. «Архів Радзивилів». – Відділ XXIV. – № 238)

№ 3

1709, квітня 15(4) (?). – Нові Санжари. – Лист кошового отамана Костя Гордієнка до шведського короля Карла XII.

«Наяснійший велможный король шведский, нам велце п[а]не м[и]л[о]стивий.

Прибувши до нас, атамана кошового, и всего Войска Запорожского Низового, от ясне велможного добродія н[а]шого, от м[и]л[о]сти пана гетмана п[а]н Филип Орлик, писар енералный войсковый, предложил словесно от вашего королевского пресвітлого в[е]л[и]ч[е]ства милостивое слово и

високопочтеннійший совіт, яким бы способом могли зломислящую москву общего неприятеля н[а]шого враждебнійшого, под Соколкою будучую, зносити и громити, чи переправу оной попустивши чрез Ворскло на сюю сторону, или на том боку Ворскла баталію з нею учинити такое прето выбъравши мы словесне от п[а]на писара енерального предложенье, а певне відаючи, что тая москва, погребши труп збитих людей своїх под Соколкою, рушила во свої слободские місца, минувши и Царичанку. О том вашему королевскому пресвітлому в[е]л[и]ч[е]ству ознаймуем. Да он же п[а]н писар енеральный войсковый предложил нам, атаманови кошовому, и всему Войску Запорожскому, от вашого королевского пресвітлого в[е]л[и]ч[е]ства премошнійший указ, жебысмо нашего Войска Запорожского пехотного з тысячу прислали под Полтаву в назначоное время тое з охотою учинити по висоце почтеннійшим вашего королевского в[е]л[и]ч[е]ства повелению готови будучи навсегда вашего королевского пресвітлого в[е]л[и]ч[е]ства Костянтин Гордієнко, атаман кошовий Войска Запорожского Низового з товариством.

З Нового Санжарова априля 4 (?) д. року 1709».

№ 4

1710, серпня 16–18. – Могилів. – Газета – «новина».

«Z Mohylowa d. 18 augu. 1710 anno.

W niebytności j. m. pana gubernatora odpisuje litere moje do w. m. m. pana i oznajmuje, że król szwedzki siana wszystkie, co był narobił, poprzedał, o ruszeniu się onego tak słyhać, że ma bydź wrętece. Z Dołu zaś to słyhać, że kozaków tysiąc przeszło na tę stronę i ten pódpułkownik, który u nas stoi, posłał kapitana i dragonów 50 i pp. polakom przykazał, aby szli na pomoc. Co dałej od nich będzie, zawiadomić oznajmić w. m. m. panu nie omieszkam. Trwoga tu w wojsku zawsze jest[...]

Relacja powieści z Benderu powracających de d. 16 augusti 1710 anno.

Król szwedzki [...], szwedów przy nim nie masz nad pięćset i to barzo nęznych, zdartych kozaków może być ze dwa tysiące. Rotmistrzów wołoskich jest przy nim czterech, to jest jeden Konstanty Brihuca, drugi – Łukawiecki, trzeci – Gałujcen, czwarty – Curą. Komende ma nad nimi pan Rowenacki...».

(АГАД. – Ф. «Архів Радзивилів». – Відділ XXIV. – № 66. – С–2)

№ 5

1710, серпня 7–12. – Могилів-Подільський та ін. – Газета – «новина».

«Ekscept listu pewnego z Podola pisanego d. 7 augusti 1710 do j[а]śnie] o[с]ві[е]onego] j[е]го] m[о]сці] pana krakowskiego, h[е]tmana] w[і]elkiego] kor[онного].

Do Benderu i Selinowki posłałem, był razem dla wiadomości, ten z Sekinowki widział się z żydem, który z Benderu wyjechał 29 july i powiadał, że j. m. p. w[o]jewo]da kijowski i p. Poniatowski nie powrócili z Stambułu, że szwedzi barzo się ukrzątają koło budynków i pokazują przez to pilne budowanie, że będą zimować na dawnym miejscu. Wojska tureckie stoją, jak przed tym. Han tatarski tatarów swoich

rozpuścił i kazał im siana robić, kupka swywołnych kozaków, którzy pod protekcją Sieczy i tatarów, zrabowali wioskę wyżej Jaorlika po tej stronie Dniestru.

Copia listu pewnego z Mohyłowa d. 8 aug. 1710 pisanego do jeo m. pana k[a]sz[te]l[la]na krakowskiego, h[etmana] w[ielkieg]o koronn[ego].

Oznajmuje w. m. m. panu, iż tu, do Mohyłowa, kozaka zaporozca przyprowadzono do j. mć. pana pódpułkownika moskiewskiego, który tu stoi, w Mohyłowiu. Kozacy zaporowscy z tatarami, których było koni pułtorasta, uderzyli w nocy na pułkownika braclawskiego Iwanenka d. 3tia pr[ae]sentis, co tam nie wskurali, ale poprawiwszy się, pan pódpułkownik rozgromił onych, żywcem człeka ze trzydzieści wziął, a drugich pokłóli, porąbali, mało co ich uszło. D. 4ta eius d. kozacy zaporowscy z szwedzką wołoszą uderzyli na Jaorlik, gdzie tam straż moskiewską i kozaków rozbili. Wachmistrza, który miał kommande, zabili i dragonów dwóch i kozaków czterech, sotnika kozackiego wzięto.

O ruszeniu króla szwedzkiego tuszą. Z Ukrainy donoszą od granic kozackich de data ultimis july, iż kiowanie zostają w wielkim utrapieniu, od wojny miasto było w zamknięciu i do tego czasu jest, żadnego do niego nie dopuszczają, ani z Polski, ani z Ukrainy, nawet kupcy wszyscy musieli się niżej Kijowa przeprawić, nie wiedzieć, co do nich upatrzył. Książę j. mć. tameczny gubernator czy zdradę jaką, czy za to, że oni go oskarżyli, czyli też chcąc ich znieść, a moskwe na ich miejscu osadzić, różnie udawają i ksze j. mć. chciał od nich summę wielką pieniędzy, który nie mógli wystarczyć. Za co ustawiczne były eksekucye, wody im nie dawano, ani bydeł ich, którego także nie puszczano z miasta, warty stanowią ponad Dnieprem, broniąc im wody, przez co wszystkie im bydła wyzdychały, ludzie pozachorowali i, powiadają teraz, że powietrze u nich. Ksze j. mć. dawno wyjechał z miasta z pewną dywizją ludzi, tenże powiadają, że siła pieniędzy praetendował od wojta tamecznego, który miewa dochodu miejskiego więcej, niż sto tysięcy rublów, za co trzymają go w ścisłym więzieniu, doskonałych rzeczy trudno wiedzieć.

Ekscept listu kscia j. m. Wołkońskiego z Miłowki d. 12 aug. 1710 pisanego do do j. o. j. m. pana krakowskiego, h[etmana] w[ielkieg]o koronn[eg]o.

Donosze w. m., m. m. panu, z Benderu, że kozacy zaporowscy iz tatarami kilkunastu, napadli na nas, na karahuł pod Jahorlikiem, gdzie zabito kilku naszych, wzięto żywcem sotnika, na którego także napadli hultajstwo kozacy i tatarzy na pułkownika braclawskiego, który pułkownik hultajstwo rozbił i innych pozabijał, a ze dwudziestu człeka żywcem wziął. Król szwedzki jeszcze w Benderze subsistit i to dalsze fertur, że babka króla szwedzkiego tegoż dnia, jak wzięto Rygę, umarła i flotę szwedzka, idącą morzem z sukursem pieniężnym od króla francuskiego, colligaci zabrali...»

(АГАД. – Ф. «Архив Радзивилів». – Відділ II. – № 101)

№ 6

1710, жовтня 8–19. – Ясси, Животів (?) і табір коронного війська під Кормильчем.

«Z Jas d. 8 8bris 1710 anno.

Dnia dzisiejszegowdani (?) wyrażonego umyślny człowiek wyszedł z Jass, gdzie takie były wiadomości. Weyzyrem jest Achmet Boltady Basza, czerkies natione, wzięty w haracz małym chłopcem z Czerkies. Do Benderu prochu przyprowadzono w 50 wozów, a na każdym po 17 beczek.

Wisternik z Mułtańskiej ziemi 380 kies. przywiozł i miał ich być dać królowi szwedzkiemu, ale jak Rygę wzięła Moskwa, tak nie dano mu nic i te pieniądze do zamku złożono w Benderze.

Hospodar wołoski posłał w upominku kulbakę z dyndykiem, buzdygan, rząd i szablę złotą królowi szwedzkiemu.

O hanie wiadomość, że ma się powrócić do Benderu. Ludzie pana w[ojewo]dy kijowskiego barzo umierają i p. Sołtyk barzo chory.

Od Porty rozkazano po wszystkich fortecach nad Dunajem poformować magazyny, do których zboża z prowianty różne z Wołoch i Mułtan będą zwożone.

Z obozu pod Zawotowem d. 11 8bris 1710.

Król szwedzki już myśli na miejscu dawnym w Benderze zimować rezydo ruszenia jego nie masz z wojska tureckiego, które około Benderu stało, szpajowie poszli za Dunaj, a janczarowie jeszcze subscitunt. Ordy żadnej nie masz, tylko ta, która na Budziaku mieszka, ale i ci na wojne nie sposobią się. W Stambule wezyr świeżo zrucony Koperliottu znowu, tuszą, że propter sedandos motus, które między pospolstwem i starszyzną byli, powstały dla zrzucenia jego, miał być znowu na swój urząd przywrocony, czego czekam od szpiegów moich, przyjacioł, confirmatjej. Ludzie j. m. pana w[ojewo]dy kijowskiego, którzy byli pod Jasami nad Bahłujem rzeką z kozakami szwedzkimi, przyszli do Soczawy. Od Benderu powiadają, że im coś pieniędzy tamże przywieziono, nie dla jakiej imprezy, jednak tam przyszli, ale dla drożyzny wielkiej, którą causavit dwojaka szarańcza w tamtym kraju. O j. m. panu wojewodzie kijowskim fertur, jakoby miał być do Izmiru zaślany in cavierum, w czym expectatur confirmatio.

Z obozu pod Kormilczem d. 19 8bris.

Z divizyi j. m. pana w[ojewo]dy kijowskiego zpod znaku pana Zygowojskiego przyszło tu, do nas, temi dniami 19 koni, którzy referunt, że król szwedzki napiera się zimować w Benderze. Pana w[ojewo]dy kijowskiego neq speratur praezentia owszem fama fert, jakoby go turcy gdzieś w dalekie mieli odesłać kraje».

(АГАД. – Ф. «Архив Радзивилів». – Відділ II. – № 97)

№ 7

1712, липня 5 (червня 24). – Глухів. – Рішення Генерального Військового суду у справі греблі на р. Видриці під с. Боденьки.

«Року тысяча семьсотного второгонадыят мсца июня двадцят четверто[го] дня.

Позлеценюего ц[а]рского пр[е]світлого в[е]л[и]ч[е]ства Войска Запорожского обоих сторон Днепра гетмана ясневелможного его милости пана Иоанна Иллїча Скоропадского перед судом его ж ц[а]рского пр[е]світлого величества Войска Запорожского енералним в заводі межи Тимофієм Лопатином, полку Киевского сотні Козелецкой войсковым ч[о]л[о]віком, и межи законницами м[о]настира

дівичого Флоровского киевского о греблі на реці Видриці под селом Боденками лежачой, точилася справа таковым способом.

Тимофій Лопатин, жител козелецкий, много кротне скаржил ясне велможному его милости пану гетманови, прекладаючи, же мїет он под селом Боденками на реці Видриці на греблі тамошной под бором дідовские дві мїстца, до строения млинов угодние; з которих на одном мїстцу покойний дїд жони его Исай, построївши млын, лекговал оный дочкам своим и Кузмі Панченкови, жителеви острицкому, скаржачого Тимофія дядкові; тот прето дядко, помененный Кузма, любо продал свою часть млына Ивану Коростишовцеву за талярей двадцят одыан (?) часты ему, Тимофіеву, в том же млыні належные, якобы не были нікому проданны. А когда Иван Коростышовец, чрез немалое время владіючи тым своїм от Кузми Панченка купленным млыном, продал покойному пану Костантию Солонині за талярей сто, до яких талярей ста еще пан Солонина дал в заміну Коростышовцеву млын лодейный свой; в тот час покойний дїд Тимофіев, хотячи знову тот же оный проданный млын одькупити, упоминался о привернене оногo, прето покойный пан Солонина, обыходячися лагодне з помененным Тимофіевым дїдом до своей смерти, з того ж млына од Коростышевца купленого, велїл Исаеву, дїдови Тимофіевому, давати на прокормлене з розмировых пожитков борошна. По смерти зас пана Солонины, кгда тот же млын леггациею достался пану Ивану Пироцкому от паней Агафїи Солониной; а тым часом матка бывшего гетмана Мазепи завладїла всіма селами пана Солонины, в полку Киевском будучими, в тое время достался тот млын от пана Пироцкого помененной г[о]сп[о]жі игумении печерской, матце бывшего гетмана Мазепи, купленным способом з иньними, при том же млыні будучими угодиями, за полтори тысячи золотых; и так всю греблю Боденковскую законници м[о]настира печерского бывшие, а н[и]нішня флоровские, завладївши, не допустили будто ему, Тимофіеву Лопатину, на его дідовских частех строїти млына по сее время, в чом он, узнаючи кривду, упросил был у ясне велможного его милости пана гетмана лист, позволяющий построити на тои ж греблі млын, за яким рейментарским листом кгда отвїтуючая сторона, превелебная г[о]сп[о]жа Мариа Магдалина Мокїевская, бывшая печерская, а теперешная флоровская игумения, присилала перед суд войсковїй енералный своих законниц: г[о]сп[о]жу Мамелфу, намістницу м[о]настира Флоровского киевского, з иньшими для учинення очевистого о млыні оном Боденковском; против занесенной Тимофіевой скарги отвїту был чинен розиск, то есть: презентовалы были перед судом енералним купчие листы, первый от Кузмы Панченка, данный на млыновое мїстце на реці Выдриці з огородами, з сіножатми, з садовиною, з озером и зо всіми до того млынового мїстца належными околичностями, Ивану Коростишовцу, жителю острицкому, за золотих шестьдесят, в року тысяча шесть сот семьдесят пятом, в м[і]с[я]цю июню 29, з якогo купчого листу довелося, же Иван Коростишовец купленным млыновым мїстцем и млыном владіл літ двадцят; в якое время Тимофій не имїл жадного до тог[о] млына интересу, ані до жадного суду не чинил в том одозву. Потом Коростишовец продал покойной панюй Агафїи

Костантиновой Солониной тот же млын в року тысяча шестсот девяност пятьом, в м[і]с[я]цю июню двадцят первом дню, не за талярей сто, як Тимофій в своей суплице выразил, леч за тысячу золотых; которим млином покойная пані Солониновая владіючи спокойноне, чрез килка літ лекговала тот млын на реці Выдриці под селом Боденками о двох колех мучных, а третом ступном построенный з иными своїми добрами пану Ивану Пироцкому, сотникови польковому ніжинскому, а пан Пироцкий в року тысяча шестьсот девяност девятю в м[і]с[я]цю июню пятнадцатю дня продал тот лекгований собі од пані Солониновой млин з иными своїми кгрунтами (якие обширне выражены суть в записі, выданном з уряду полкового ніжинског[о] и з майстрату тамошнего ж) покойной г[о]сп[о]жи Маріи Магдалыні Мазепиной, бывшой игуменіи м[о]н[а]стыря дівичого Печерского киевского за сумму польтори тысячи золотых, в якое время вышмененный Тимофій Лопатин о своем дідовском на той же Відрицкой греблі млыновом містцу не упоминалься и на очевистой перед судом войсковым енералным ставці жадного не показал такого права, по яком бы могл приступ имыти до тоей Выдрицкой греблі.

Зачим суд его ц[а]рского прсвітлого в[е]л[и]чества Войска Запорожского енералный по выслуханю обоіх сторон, скаржачой и отвітуючой, обширных контроверсий и по вычитаню всіх трох купчих листов подписом рук урядовых особ, и притисненнем печатей утвержденных, стосуючися до права посполитого в статуті кн[я]зства Литовского в розділе четвертом, в артикулі девяност первом, так описанных, уставуем, иж хто бы о иміние лежачое или стоячое давностю земскую чрез десять літ перемовчал, не позывал, ані листами упоминательными не отзивалься, таковой вечисто вже о тое молчати міет. Разсуждает: поневаж Тимофій Лопатин, ані в тіе время, когда его дядко Кузма Панченко, Ивану Коростишовцу не одал млын, не упоминалься о своем містцу млыновом, ані боронил продати Ивану Коростишевцу, когда покойная пані Солониновая у него тот же млын купила, такъже жадного не учиныл одозву, як в той час, кгда тот же млын досталься подлуг лекгаціи пану Пироцкому, так и потом, когда пан Пироцкий продал г[о]сп[о]жі игуменіи печерской киевской, жадной не чиныл взмінки, леч в тридцяти семи годах ощутившиися, стал упоминатися.

Теды суд войсковый енералный купчие листи оные, урядовне спораженные, важными и мочными чинит, а заховавши ненарушне вовсе, причестной г[о]сп[о]жі Маріи Магдалині Мокіевской, игуменіи бывшой печерской, тепершной флоровской киевской, з всіми м[о]н[а]стира дівичого законницами, млын на реці Выдриці, на греблі под бором близко села Боденков з иньшими купленными кгрунтами будучии, дает власть всякие з оног млына розміровие пожитки ку вспартію м[о]настырского господарства спокойноне отбирати, а Тимофій Лопатина, от ного млына учинивши чужьдым, варует, абы жадного не міл вперед до тоей греблі, ані до млынов выдрицких интересу под виною на суд войсковый енералный тысяча золотих. Моцью сего декрету, котрый за волю звірхнійшою самого ясне велможного его милости п[а]на гетмана стороні потребуемой з подписом рук и з притисненнем звиклой суду войскового енералного печати, есть выдан в Глухові року м[і]с[я]ця и дня вышей выраженных.

Великого г[о]с[у]д[а]ря нашог[о] его ц[а]рського пресвітлог[о] в[е]л[и]ч[е]ства
Войска Запорозкого судия енералный Алексій Михайлович Турянский, рукою
власною.

Петро Михайлович Булавнин, писар судов войсковых енералных».

(Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. – Інститут рукопису. – № 525 П./1763. – Арк. 304–306 зв. – Копія XVIII ст.)

№ 8

1713, лютого 6. – Каушани. – Лист кримського хана Девлет-Гірея до охочокомонних полковників Війська Запорізького Низового.

«Нам ласкаві пани полковники охочокомонні з товариством.

То неслухно в. м. учинили, що Тишка до нас не прислали, від якого ми могли б мати точні дані про всі ворожі дії, а будучи ознайомлені з ними, ми знали б яким чином почати воєнні дії. Отже, якщо Господь Бог ще дасть в. мостям дістати язика з московського боку, то не до Січі, але до свого запорозького гетьмана і до нашої ханської величності якнайшвидше присилайте. Тепер же ми вельми жадасмо від в. мостей, щоб ви перебували у всілякій обережності і негайно, без тяганини, у дві чи три сторони до Дніпра відправили від себе роз'їзди задля язика, а як дістанете його, то до свого пана гетьмана і до нас присилайте. І якщо підтвердиться, що дійсно ворог намірився переходити на цей бік Дніпра для остаточного зруйнування України (Україну), тоді будьте в. мості певні, що ми, кримський хан, зі своїми ордами, які стоять напоготові, при Божій допомозі дамо вам допомогу і над ворогами воєнний промисл. Ви ж, в. мості, тільки не будьте пасивними, але активно старайтеся взяти язика і роздобути точні відомості про ворожі дії, для чого вже ми нашим ханським іменем наказали нашим військам бути у повній готовності до воєнного походу. Повідомивши це, зичимо в. мостям доброго здоров'я і завжди щасливих успіхів.

З Каушан.

В. мостям ласкавий Девлет Гірей хан».

(АГАД. – АКВ. – КВ. – № 105. – Польськокомовний оригінал. Адреса: «Нам ласкавим панам полковникам Війська Запорізького охочокомонним, які на Україні залишаються з товариством».)

№ 9

1713, лютого 6. – Каушани. – Лист гетьмана Пилипа Орлика до своїх охочокомонних полковників.

«Мої ласкаві приятелі панове охочокомонні полковники з товариством!

Дуже неслухно в. м. вчинили, коли не прислали Тишка сюди до найяснішого хана й. м. і до нас, гетьмана. Від цього (Тишка) ми могли б ґрунтовно дізнатися про ворожі дії та про їхні ворожі замисли, а маючи таку інформацію, ми б знали, яким порядком почати реалізацію військового плану. Отже, якщо Господь Бог допоможе в. м. дістати якого язика з ворожої московської сторони, то тоді не до Січі, а сюди, до найяснішого хана й. м. і до нас, гетьмана, якнайшвидше присилайте. Тепер суворо наказуємо в. м., аби ви знаходилися у великій

пильності та зараз же без жодної тяганини відправили заради язика роз'їзди на дві чи на три сторони до Дніпра. Коли (язика) дістанете, то сюди, до нас, присилайте. А якщо виявиться, що ворог рішуче намірився на цей бік Дніпра переправлятися або переходити для остаточного зруйнування України, тоді будьте в. м. певні, що найяснійший хан й. м. дасть в. м. допомогу сильними ордами і над ворогом вчинить воєнний промисл. Тільки не будьте в. м. пасивними, але неодмінно старайтеся (роздобути) язика та про певнішу відомість про ворожі дії. Це в. м. суворо і суворо наказавши, зичимо цим (листом) від Бога доброго здоров'я та щасливих успіхів.

З Баушан, дня 6 лютого 1713.

В. мостям всього добра зичливий Пилип Орлик, гетьман Військ Запорізьких.

Р. С. Для ліпшого там, в Україні, між в. мостями порядку обіцяємо прислати до в. мостей від нашого боку яку-небудь особу, та й самі можемо туди до в. мостей з Божою поміччю незабаром прибути».

(АГАД. – АКВ. – КВ. – № 105/3. – Польськомовна копія. Адреса: «Моїм ласкавим п.п. полковникам охочекомонним Війська Запорізького на Україні з цього боку (Дніпра) зостаючим і всьому товариству»).

№ 10

1713, березня 6 (лютого 23). – Бендери. – Оборонний універсал П. Орлика

«Филипп Орлик, гетман Войск Запорожских.

Паном полковником, сотником, атаманом и всему старшому и меншому Войска Запорозского, так комонному, яко и піхотному товариству, сим універсалным писанем н[а]шим ознаймуем, иж стосуючися мы до волі наяснійшого хана его м[и]л[о]сти, которую принявши так особу самого его м[и]л[о]сти пана Рокговского, полковника Річи Посполитой полской, яко и добра его, а именно Иванъковці з приналежитостями в свою оборону, всяким безпеченством обваровал, казалисмо и мы сей н[а]ш оборонный выдати універсал, через который пилно міти хочем, абы ниhto з старших и менших Войска Запорозского людей в мененых его м[и]л[о]сти добрах провіантов выбырати, консистенций міти, и жадным наименшым способом утяжати, кривдити и шkodити не сміл и не важился.

Дан в Бендері февруар[ия] 23 року 1713.

Звыш менованьний гетман рукою власною».

№ 11

1713, березня 30. – Бендери. – Лист гетьмана Пилипа Орлика до своїх охочекомонних полковників.

«Мої ласкаві приятелі панове полковники охочекомонні!

Не дивуюся тому, що велике множество душ невинних християнських на цьому боці Дніпра України татари забрали до неволі, бо вони від початку своєї проклятої бусурманської віри є ворогами всьому християнству і прагнуть ні до

чого іншого, як дощенту викоренити християнський народ, Я більше дивуюся тому, що двічі писав до в. мостей, аби ви ретельно вберігали з милості та християнського обов'язку народ, з цього боку України будучий, аби були пильними для того, щоб орда зненацька на них не напавши, не вчинила згідно з своїм звичаєм шкоди людям і худобі їхній ; але не знаю чому в. м. з якихось причин забули про цей мій наказ і не перестерегли бідних людей. Я однак знаю те, що Господь Бог сам месник тим, хто є причиною такої великої людської згуби і не забариться з карою, але тим не менш незмірно мені жаль, що деякі бездушники з Війська Запорізького, забувши про Божий страх і не маючи (на собі) християнського імені, не тільки допомагали й привод чинили татарам до взяття до неволі людей, своїх єдинокровних братів, а ще й самі, набравши своїх людей до неволі, міняли на коні й віддавали цим же татарам. Зачим одно наказую в. мостям і зобов'язую вас християнською совістю, аби ви вчинили між собою уважну ревізію, а знайшовши цих бездушників, котрі наважилися на такі богопротивні справи, без жадної милості наказали стратити для постраху іншим. Бо то без сумніву має бути правдою, що ці бездушники міняли християнські душі за коні, бо й самі татари тут, у мурзи переді мною, виправдовуючись, казали. І другий раз тоді наказую в. мостям і палко нагадую, аби ви цих бездушників і людей, які не гідні християнського імені, карали смертю, щоб Господь Бог через одного такого чоловіка не скарав ціле Військо, бо Господь Бог не буде безконечно терпіти, чуючи плач та зойки бідних та убогих (людей). Оце в. мостям до уваги подавши, доручаю вас самих в опіку Господу Богу.

У Бендерах, 30 березня року 1713.

В. мостям зичливий приятель Пилип Орлик, гетьман Війська Запорізького».

(АГАД. – Ф. «Архів коронний у Варшаві». – «Козацький відділ». – № 105/2.

– Польськомовна копія. Адреса: «Моїм ласкавим приятелям п. п. полковникам Війська Запорізького охочекомонним, зостаючим тепер в Україні».)